

וליכא למיחש לאיחלופי.

ומביאה הגמרא עוד מעשה שהוזכר בו ענין "בהמתן של צדיקים".

העיד רבי יהושע בן זרוז בן חמוז של רבי מאיר, לפני רבי, על רבי מאיר שאכל עלה של ירק שאינו מעושר, בבית שאן, והתיר רבי את בית שאן כולה, שפטר אותה על ידו, מחמת עדות זו, מחיוב מעשר ירק ופירות.⁽²⁷⁾

כיון שאכל רבי מאיר בלי לעשר מוכח הבית שאן היא חוץ לארץ. דאי מארץ ישראל היא, אף לאחר החרבן היא מחויבת במעשר. שהרי קדושה שניה שקידש עזרא את ארץ ישראל, קדשה אף לעתיד לבא.

הברו עליו [על רבי] אחיו ובית אביו, ואמרו לו: מקום שאבותיך ואבות אבותיך נהגו בו איסור טבל, אתה תנהוג בו היתר?⁽²⁸⁾

דרש לחן רבי מקרא זה: כתיב בחזקיהו מלך יהודה [מלכים ב יח]: "וכתת נחש הנחשת

אשר עשה משה, כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו. ויקרא לו נחשתך".

אפשר — בא אסא ולא ביערו, בא יהושפט ולא ביערו? והלא כל עבודה זרה שבעולם, אסא ויהושפט ביערום!?

אלא, מקום הניחו לו לחזקיהו אבותיו, כדי א-1 להתגדר להתגדל בו. אף אני — מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו. שכשיבואו הבנים אחרי האבות ולא ימצאו מה לתקן, במה יתגדל שמש?⁽²⁸⁾

ומזה שקבל רבי עדות זו, אף על פי שתמוהה היא, ומנוגדת למה שהיה מקובל אצלם מעולם — מכאן למדנו, לתלמיד חכם שאמר דבר הלכה מחודש, שאין מזיחין אותו להסירו משמועתו לאמר לו: חזור בכך.

ואמרי לה: אין מזניחין אותו. שלא משקצים את דבריו.

ואמרי לה: אין מזניחין אותו לומר לו: גאוותך גרמה לך שלא שמעת היטב מפי

את נחש הנחשת לפי שסברו כי אסור לאבדו כיון שמשה רבינו עשאו על פי הדבור, ולא נאמר על זה "ואבדתם את שמש מן המקום ההוא". ובא חזקיהו המלך ודרש, שאף את זה צריך לאבד, שמן השמים הניחו לו אבותיו מקום להתגדר בו. וכמו כן, אע"ג שסברו אבותיו של רבי שיש לעשר פירות של בית שאן מן השמים, הניחו לו אבותיו מקום להתגדר בו, ולפטר את בית שאן מתרו"מ. הערות למסכת חולין מהגרי"ש אלישיב [כתב יד]. ועוד נראה לבאר שהשאיירו את ההיתר לדורות הבאים משום שהעריכו שלא יתקבל ההיתר בימיהם. ויתכן שרבי התיר את בית שאן משום שסבר שכיוש החשמונאים אין לו דין כיבוש כיון שלא היו ממלכי בית דוד. [הרב יהודה גרטנר].

27. במסכת פסחים נא א ובמסכת מגילה ה ב, שנינו שדברים המותרים שנהגו בהם איסור, אסור להתירם. הקשו התוס' שם, הרי בבית שאן נהגו איסור עד זמנו של רבי מאיר, ואיך התיר רבי על סמך מעשהו של רבי מאיר. ותירצו שם התוס', שהכלל הזה נאמר רק כאשר הנוהגים באיסור נוהגים בו מתוך ידיעה שהנהגה זו אינה לפי הדין אלא היא חומרא שלהם, ולכן אסור לנהוג שם בהיתר. אך אם היתה ההנהגה מכח טעות, מותר לנהוג שם בהיתר, ולהעמידם על טעותם.

28. רש"י. וקשה, וכי מטעם זה ישאירו מכשול לכלל ישראל שעובדים לו! ? ונראה לפרש כוונת רש"י, שמן השמים עשו שהראשונים לא אבדו

רבך דבר כהלכתו.⁽²⁹⁾

בימי עזרא.

מאן דאמר "מזיחין" הוא לשון הסרה, כדכתיב "ולא יזח החשן מעל האפוד"

ומאן דאמר "אין מזניחין", הוא לשון מיאוס, כדכתיב "כי לא יזנח לעולם ה'".

ומאן דאמר "מזזיחין", הוא לשון גבהות הלב וזחיחות הדעת. כדתנן "משרבו זחוחי הלב, רבו מחלוקות בישראל". שלא דקדקו מפי רבם כל צרכם וסמכו על לבם.⁽³⁰⁾

מתקיף לה רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: איך התיר רבי את בית שאן, והא מי איכא למאן דאמר דבית שאן לאו מארץ ישראל היא?

והכתיב [שופטים א] "ולא הוריש מנשה את בית שאן ואת בנותיה, ואת תענך ואת בנותיה", אלא לאחר שכבש אותן הניח את יושביהן לשבת ביניהם, להעלות מס עובד. ומכל מקום, מקרא מפורש הוא שכבשוה עולי מצרים.

ומשנינן: אישתמוטתיה, לרבי יהודה שהקשה כן, הא דאמר רבי שמעון בן אליקים, משום רבי אלעזר בן פדת, שאמר משום רבי אלעזר בן שמוע: "הרבה כרכים כבשום עולי מצרים, ולא כבשום עולי בבל

וקסבר רבי: קדושה ראשונה שנתקדשה הארץ להתחייב בכל המצוות התלויות בארץ, בכיבוש עולי מצרים — קידשה יהושע לשעתה, כל זמן שנמשך אותו כיבוש, אבל לא קידשה לעתיד לבא. שלאחר שגלו בימי נבוכדנצר בזמן החורבן, בטלה קדושתה.⁽³¹⁾ ועולי בבל שקידשו את הארץ בקדושה שניה, הניחום לאותם כרכים ולא קידשום, כדי שלא תנהג בהם שמיטה, ויסמכו עליהם עניים ליטול מהם לקט שכחה ופאה ומעשר עני בשביעית. שלא תהיה הפקר לכל. שהרי אין שביעית נוהגת בחוץ לארץ, אבל לקט שכחה ופאה ומעשר עני [של דגן] נוהגין אף בחוץ לארץ.

ובהכי אתי שפיר הא דהתיר רבי את בית שאן, שאמנם היא מאותם כרכים שכיבשום עולי מצרים, אך לא קידשום עולי בבל.

אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא: ומאי ראייה היא, מהא דאכל רבי מאיר עלה ירק ללא מעשר דבית שאן לאו מארץ ישראל היא? והא רבי מאיר עלה בעלמא הוא דאכיל, דאכילת עראי הוי, שהיא אכילה מותרת בטבל לפני שנגמרה מלאכתו. וגמרו של ירק, שדרכו ליאגד, הוא לכשיאגד. אבל קודם לכן מותר לאוכלו עראי אף בארץ, ומשום הכי אכיל.

29. עוד פירש רש"י — אין מגביהין ומסלקין אותו מדבריו.

30. ולפירוש שני ברש"י לעיל, לשון הגבהה הוא.

31. ומיהו, קדושה שניה לא בטלה אף לעתיד לבא, בחרבן הבית השני, כדדרשינן מקרא ד"והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך, וירשתה". ראשונה ושניה יש להם, שבטלה ירושה ראשונה, ושניה באה תחתיה. אבל ירושה שלישית אין להם, משום שהשניה

אמר ליה: לא כך היה המעשה, אלא רבי מאיר **מאגודה** של ירק **אכליה** לעלה, **ותנן**, איזהו גרנן [גמר מלאכה] למעשרות? ירק **הנאגד** — **משיאגד**. כי אז הוקבע למעשר, ונאסר אף באכילת עראי. ובהכרח דהא דאכליה רבי מאיר, הוא משום שבית שאן כחוף לארץ הוי.

ותו אקשיה רבי ירמיה: **ודלמא** הא דאכל רבי מאיר בלא מעשר, הוא משום דשכת, **ולאו אדעתיה**. ולעולם סבירא ליה דבעי לעשורי!?

והשיבו רבי זירא: **השתא, בהמתן של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידן — צדיקים עצמן לא כל שכן?**

ותו אקשיה: ואכתי מאי ראייה היא? **ודלמא עישר עליהם מירק שיש לו במקום אחר**.

והשיבו: **לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף**. דבעינן שיהיה המעשר סמוך לטבל, משום שאסור לכתחלה להפריש ממה שאינו לפניו על מה שלפניו, דשמא אותו מעשר שהפריש, אינו בעין כגון שנאבד או נרקב, ונמצא שלא הפריש כלום, וקאכיל טבל.⁽³²⁾

ותו אקשיה: **ודלמא** בית שאן אכן חייבת במעשר, ולעולם אכליה רבי מאיר רק לאחר שעישר. והא דלא הבחין בכך רבי יהושע בן זרוו, הוא משום שלא הפריש את המעשר בידיים, אלא **נתן עיניו בצד** זה של הירק וקרא עליו שם מעשר, **ואכלו בצד האחר** שהוא כבר מתוקן.⁽³³⁾

אמר ליה רבי זירא: **חזי מאן גברא רבה דקמסחיד עליה**. אדם גדול כרבי יהושע בן זרוו הוא זה שהעיד על אכילתו של רבי מאיר. ולכן כשבא להעיד, ודאי כיון ודקדק יפה בדבר, שלא עישר רבי מאיר כל עיקר קודם שיאכל.

ודנה הגמרא: **מאי "בהמתן של צדיקים"**, שנאמר בה "אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידה"?

מעשה שהיה כך היה, **דרבי פנחס בן יאיר הוה קאזיל לפדיון שבויין**. פגע ביה **בגינאי נהרא** [נהר ששמו גינאי].

אמר ליה רבי פנחס: **גינאי, חלוק לי מימך ואעבור בך**.

לא פסקה.

והגר"א כתב דסוגיין מיירי בטבל ודאי, כרש"י. וראייה, מדאמר עליו שלא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף. אבל הר"ש והרא"ש סוברים שאסור להפריש דמאי שלא מן המוקף, והסוברים להדיא שמותר הם המאירי בנדה, שיטה לא נודע למי בקידושין, והגר"א. הערות למסכת חולין מהגר"ש אלישיב [כתב יד].

33. וצריך לומר שאותו הירק היה דמאי. דאילו בטבל ודאי לא מהני בכהאי גוונא. **תוספות**. ואף במחשבה גרידא מהני. **רש"י** מנחות נה א.

32. רש"י מבאר שמדובר בטבל ודאי, ולכן אין ראייה מכאן שגם בדמאי צריך להפריש מן המוקף. אבל רבינו תם מעמיד שמדובר בדמאי, ומשמע מכאן שדמאי אסור להפריש שלא מן המוקף.

וזה הוא דבר הנוגע למעשה, כאשר קונים פירות עם הכשר, ומעשרים אותם כדי לצאת מידי חשש, אם אפשר לעשרם שלא מן המוקף, כי אפשר שיש להם דין של דמאי.

אמר רב יוסף: כמה נפיש האי גברא [רבי פנחס בן יאיר] יותר ממשה ושיתין רבוון של יוצאי מצרים. דאילו התם בקריעת ים סוף נבקע הים חד זימנא בלבד, והכא בהאי מעשה נחלק הנהר תלתא זימנין, מכוחו של רבי פנחס בן יאיר.

ומקשינן: ודלמא, הכא נמי רק חדא זימנא נחלק עד שעברו שלשתם, אלא מתיירא היה רבי פנחס בן יאיר שלא יחזרו המים אחרי שהוא עבר, ודיבר אל הנהר שימתין עד שיעברו כולם?

ומסקינן: אלא, נפיש רבי פנחס בן יאיר — כמשה ושיתין רבוון, ותו לא.

לאחר מכן, אקלע רבי פנחס בן יאיר להחזיר אושפיזא [אכסניה]. רמו ליה שערי לחמריה לאכול. לא אבל החמור.

חבטינהו את השעורים בנפה לנקותם, ולא ז-ב הועיל. ועדיין לא אבל.

נקרינהו לשעורים בידים לנקותן מאבנים ומפסולת, ועדיין לא אבל.

אמר להו רבי פנחס בן יאיר: דלמא השעורים, לא מעשרין?

עשרינהו לשעורים, ואכל מהם החמור. (36)

אמר ליה הנהר: אתה הולך לעשות רצון קונך לקיים מצות פדיון שבויין, ואני הולך וזורם אל הים כדי לעשות רצון קוניי. שהרי כל הנחלים הולכים אל הים בגזירת מלך. אתה ספק עושה המצוה ספק אי אתה עושה, שאולי לא יתנו לך לפדות. אבל אני ודאי עושה מצותי. לפיכך, אין ראוי שאחלק מימי מלפניך. (34)

אמר ליה רבי פנחס בן יאיר לנהר: אם אי אתה חולק מימך, גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם! (35)

חלק ליה הנהר מימיו, ועבר בו.

הוה התם ההוא גברא דהוה דארי [נושא] היטי לפיסחא. אמר ליה רבי פנחס לנהר: חלוק ליה נמי להאי את מימך. דהא אף הוא במצוה עסיק — שכל עסק שימור המצות משעת טחינה מצוה הוא.

חלק ליה הנהר מימיו, ועבר.

הוה התם ההוא טייעא [סוחר ערבי] דלווה בהדיהו. אמר ליה רבי פנחס בן יאיר לנהר: חלוק ליה נמי להאי טייעא. משום דלא לימא אינשי: "וכי כך עושים לבני לויח" שמניחים אותם והולכים?

חלק ליה נמי.

34. שרו של ים השיב לו כך. אי נמי, רבי פנחס לעצמו חישוב את כל השקלא וטריא הזו. תוס'.

35. ביאור תשובתו של רבי פנחס בו יאיר הוא, שטען כך: הספק שלי אם אעשה או לא אעשה, תלוי בכח בחירתי. ולכך עדיף ספק עשיה שלי על ודאי עשיה שלך. שהעשיה שלך אינה מכח בחירה, אלא משום שכך נגזר עליך שתעשה.

ומה שנגזר עליך יכול ליבטל על ידי שאגזור עליך להיפך, ואז ודאי לא תעשה! וכמאמר החכם "ההכרח לא ישובח ולא יגונה", לפיכך עדיף ספק שלי, לפי שתלוי בבחירתי, כדאמרינן "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים". מהרש"א.

36. מקשה המהרש"א אמאי לא יועיל גבי